

Dva osudy

Paní a pánové,
občané a mládeži z Chrlic i odjinud,
vážení hostelé!

Jsme na místě, na které nás přivádí historie dvou podivuhodných osudů, jednoho lidského, a jednoho duchu vzdělanosti rozhodně neodpovídajícímu.

Nejsme první. Už před sedmdesáti lety, v roce 1938, v tom roce pro celou Evropu a pro naši republiku zvlášť tak kritickém, tu stáli prarodiče mnohých z vás chrlických, a spolu s nimi mnoho lidí zblízka i zedaleka. Vzdávali hold Ernstu Machovi při tehdejších stém výročí jeho narození.

To je ten jeden, ten lidský osud, jedna nesmírně bohatá životní dráha s výchozí stanicí tohoto někdejšího arcibiskupského zámku, a na té dráze úsek nejdelší a nejneproduktivnější, pro světovou vědu, nejen pro fyziku, nejvýznamnější: 28 roků vědeckého a pedagogického působení Ernsta Macha na univerzitě v Praze.

Světově proslulý fyzik a filosof, ale také fyziolog a psycholog, a samozřejmě ne na posledním místě pedagog Ernst Mach byl největší fyzik, který v 19. století v našich zemích působil.

V tomto svém rodném domě pobyl jen kojenecké dva roky. Další dvanáct let jeho dětství ho obklopovala příroda na usedlosti v dolnorakouském Unteresiebenbrunn, vzdělávání ne ve škole, ale doma otcem, s jednoletým intermezdem primy v seitenstetenském gymnáziu, kde ho benediktinští otcové shledali nevzdělatelným. Otec ho však vzdělával a jinou cestou Ernst přichází jako čtrnáctiletý znovu na Moravu, do Kroměříže, aby tam na piaristickém gymnáziu jako sedmnáctiletý maturoval. Následovalo šest let v císařsko-královské Vídni s univerzitním studiem, doktorátem a dvouletou docenturou. Je povolán na univerzitu do Grazu, kde po tři roky působí jako profesor matematiky a i fyziky. Nato se Machova životní dráha dostává do hlavní stanice: Praha 1867 až 1895 – celých 28 let. Profesor experimentální fyziky, dvakrát v čele univerzity jako rektor, autor velkých monografií nejen fyzikálních, studium rázové vlny, vesměs hodnoty přetrvávající do dneška.

Po bezmála třech desetiletích vedou rodinné i profesionální okolnosti Macha ke snaze přejít na vídeňskou univerzitu. Opouští ji jako fyzik, při návratu je mu svěřena stolice filosofie, na níž působí po šest let, do roku 1901. V roce 1913 se z Vídně stěhuje ke svému nejstaršímu synovi Ludwigovi do bavorského Vaterstettenu, kde jeho životní dráha ve válečném roce 1916 končí.

Zpráva o jeho úmrtí ve světově proslulém anglickém časopisu *Nature (Příroda)* končí slovy:

„Profesor Mach ve sdělení na rozloučenou, které vzhledem k nešťastnému stavu Evropy je zvlášť úctyhodné a dojemné, posílá pozdravy všem, kdo ho znají, a žádá

o klidnou vzpomínku. Lidé dobré vůle ve všech končinách splní toto přání, neboť nebylo šovinistického sklonu, který by zkreslil Machovu vidinu pokroku lidského ducha, a nikdo neukázal tak jasně jako on, že v nestranném pěstování vědy lidé všech dob i jazyků jsou navzájem druhý.“

A v tom roce 1938, na tomto místě, po odhalení krásné bronzové pamětní desky s podobiznou Ernsta Macha zaznělo z úst tehdejšího starosty Zimoly:

„Pánové! Děkuji vám za velikou čest, kterou jste dnes zasazením pamětní desky Arnošta Macha naší obci projevili.

Jako starosta jménem všech spoluobčanů vám slibuji, že pamětní desku, nesoucí jméno filosofa a vynálezce budeme vždy s úctou opatrovat, aby našim dětem a všem budoucím hlásala, že zde mezi námi se narodil muž, který se zasloužil o vědu a pokrok lidstva.“

Právě oné skvostné bronzové pamětní desky se týká ten druhý podivuhodný osud. Asi bychom se tu dnes nesešli, kdyby dosud byla na svém místě na zdi, kterou máme před sebou. Jen v některých chrlických domácnostech jsou dnes známy převyprávěné události o Machově pamětní desce, namnoze různými pověstmi opředené a zahalené do neurčitých svědectví či představ.

Studium brněnských archivů však přineslo některá nesporná fakta: Její válečný odvoz za bílého dne o prázdninách v roce 1943 do královopolského Semilassa a neobjasněný údajný tajuplný přesun snad do Brťovic či Brťova u Blanska, poválečné rozpaky s návratem až v březnu 1948 na tuto zeď, z které ale už po pouhých dvou letech zase mizí. Tentokrát ne za bílého dne, ale ve skrytu noci, spolu s údajně spadlým kamenným arcibiskupským vrchnostenským znakem z místa, kde dnes vidíme nad vstupní bránou znak Chrlic.

Dalšími úložišti desky jsou obecní knihovna a zámecké sklepní prostory, které opouští ochuzena o upilovaný rozměrný kus. Takto znehodnocena dožila pravděpodobně v zámecké kapli. Odtud symbolicky vede cesta asi už jen k roztavení do výhně slévárny, kde se duchem obdařené umělecké dílo mění na pouhý bezduchý bronz, vnímaný a ceněný jako zhodnotitelný materiál.

Pamětní deska Ernsta Macha s jeho podobiznou se tak stala obětí ani ne tak nevědomé chlapecké nevdělanosti, jako především neúcty ničitelů k hodnotám, které ti ostatní kolem nedovedli ochránit.

Dnes se podoba Ernsta Macha po 58 letech vrací na jeho rodný dům. Přejme si, aby v roce 2038, při oslavě dvoustého výročí narození Ernsta Macha, ti, kdo tu budou stát, mohli vzpomenout na jeho životní dráhu a její bohaté plody pohledem na právě tento jeho reliéf, a že se tak potvrdí, že historie se neopakuje.

Opakovat a naplňovat by se ale měl slib starosty Zimoly, že budeme reliéf fyzika a filosofa Ernsta Macha s úctou opatrovat, aby našim dětem a všem budoucím hlásal, že se zde, v tomto chrlickém stavení, narodil Ernst Mach, muž, který se zasloužil o vědu a pokrok lidstva.

— — —